Series HRL

Code No. 52
कोड नं.

Roll No.
रोल नं.

Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.
परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।

- Please check that this question paper contains **16** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **18** questions.
- **Please write down the Serial Number of the question before attempting it.**
- 15 minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the student will read the question paper only and will not write any answer on the answer script during this period.
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **16** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **18** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10.15 बजे किया जायेगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।

संस्कृतम् (सम्प्रेषणाधारितम्)

COMMUNICATIVE SANSKRIT

अवधिः : होरात्रयम् — *पूर्णांकाः : 100*

निर्धारित समय : 3 घण्टे — *अधिकतम अंकाः : 100*

Time allowed : 3 hours — *Maximum Marks : 100*

खण्डः क : अपठितांश-अवबोधनम् / अपठित-अवबोधन — 15 अंकाः

Section A : Unseen Reading Comprehension

खण्डः ख : रचनात्मककार्यम् / रचनात्मक-कार्य — 20 अंकाः

Section B : Writing Skills

खण्डः ग : अनुप्रयुक्तव्याकरणम् / अनुप्रयुक्त व्याकरण — 30 अंकाः

Section C : Applied Grammar

खण्डः घ : पठित-अवबोधनम् / पठित-अवबोधन — 35 अंकाः

Section D : Reading Comprehension

Instructions :

निर्देश :

(i) *अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति ।*
इस प्रश्न-पत्र में चार खण्ड हैं ।
The question paper has four sections.

(ii) *प्रतिखण्डम् उत्तराणि पृथक् प्रदत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायां लेखनीयानि ।*
प्रत्येक खण्ड के उत्तर पृथक् दी गई उत्तर-पुस्तिका में ही लिखने हैं ।
The answers have to be written in a separate answer-sheet.

(iii) *प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।*
प्रत्येक खण्ड के उत्तर एक ही जगह पर क्रम से लिखने होंगे ।
The answers to each section must be written at one place.

(iv) *प्रश्नपत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि ।*
प्रश्न-पत्र पर उत्तर न लिखें ।
Don't write answers in the question paper.

(v) *प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया ।*
प्रश्न-पत्र के अनुसार प्रश्न-संख्या अवश्य ही लिखनी होगी ।
Write the question number according to the question paper.

(vi) *सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि **संस्कृतेन** लेखनीयानि ।*
*सभी प्रश्नों के उत्तर **संस्कृत** में लिखिए ।*
*Answer all the questions in **Sanskrit**.*

खण्डः क (Section A)
अपठितांश-अवबोधनम् (अपठित-अवबोधन)
Unseen Reading Comprehension

15 अंकाः

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदद्वयं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत :
निम्नलिखित **दोनों** अनुच्छेदों को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए :
Read the following **two** passages and answer the questions in Sanskrit :

(अ) प्रथमः अनुच्छेदः

संस्कृतसाहित्ये सर्वविधानां रचनानां लेखकाः वर्तन्ते । केचित् सन्ति काव्यलेखकाः ये महाकाव्यानि रचयन्ति । तेषां कृते छन्दोज्ञानम् अनिवार्यम् । अतः छन्दसां भेदानां, स्वरूपाणां परिचायकाः ग्रन्थाः सन्ति । केचित् सन्ति गद्यकाराः ये गद्यस्य प्रकारैः परिचायकानि पुस्तकानि लिखन्ति । किं बहुना, अस्मिन् साहित्ये नाटकानि अपि विद्यन्ते, अतः समालोचकाः नाटकलक्षणम् अपि लिखितवन्तः । नाटकलक्षणे इदमपि सूचितम् — कानिचित् नाटकानि भवन्ति, कानिचित् प्रकरणानि । प्रकरणे भवन्ति दश अंकाः, नाटकेषु भवन्ति, पंच सप्त वा अंकाः । कानिचित् नाटकानि तु एकांकानि एव दृश्यन्ते । वस्तुतः संस्कृतसाहित्यं गौरवान्वितं कथ्यते ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times2=1$
(i) काव्यलेखकाः कानि रचयन्ति ?
(ii) प्रकरणे कति अंकाः भवन्ति ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. $1\times2=2$
(i) गद्यकाराः किं कुर्वन्ति ?
(ii) काव्यलेखकानां कृते किम् अनिवार्यम् ?

III. यथानिर्देशम् उत्तरत ।
यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. $\frac{1}{2}\times4=2$
(i) 'महत्त्वम्' इति पदस्य कः पर्यायः ?
(ii) सर्वविधानाम् इति पदस्य किं विशेष्यम् ?
(iii) 'वर्तन्ते' क्रियायाः कर्तृपदे किम् ?
(iv) 'ये' इति सर्वनामपदम् अनुच्छेदे केभ्यः प्रयुक्तम् ?

(आ) <u>द्वितीयः अनुच्छेदः</u>

एकदा एकः वैदेशिकः प्रथमराष्ट्रपतेः श्रीराजेन्द्रप्रसादस्य गृहं प्राप्तवान् । राष्ट्रपतेः परिचारकः तं आतिथ्यगृहे प्रतीक्षितुम् अकथयत् तम् असूचयत् च यद् राष्ट्रपतिमहोदयाः सम्प्रति पूजां कुर्वन्ति । स अतिथिः ज्ञातुम् ऐच्छत् यद् राष्ट्रपतिः कथं करोति पूजाम् ? सङ्कोचं कुर्वन् अपि स अन्तः पूजागृहं प्रविष्टः । राष्ट्रपतेः समक्षं विद्यमानं मृत्पिण्डं सोऽवन्दत श्रद्धया च तत्र उपाविशत् । पूजां परिसमाप्य राष्ट्रपतिमहोदयः पूजागृहे स्थितं तं दृष्ट्वा प्रसन्नः अभवत्, ससम्मानं तं अन्तः अनयत् । आगन्तुकस्य ललाटे विद्यमानं भावं दृष्ट्वा श्रीराजेन्द्रमहोदयः तस्य कौतूहलं विज्ञाय तस्मै समबोधयत् — एतद् मृत्पिण्डं भारतस्य भूम्याः प्रतीकम् अस्ति । एतेन मृत्पिण्डेन एव भारतीयाः महतीम् अन्नात्मिकां सम्पदं प्राप्नुवन्ति । अत एव वयं मृत्तिकायाः कणेषु ईश्वरस्य दर्शनमपि कुर्मः । अस्माकं विचारे तु मानवेषु, पशुपक्षिषु, पाषाणेषु, वृक्षादिषु किं वा अचेतनेषु अपि ईश्वरस्य सत्ता अस्ति ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times4=2$

(i) कः श्रीराजेन्द्रप्रसादस्य गृहं प्राप्तवान् ?

(ii) भारतभूम्याः प्रतीकम् किम् अस्ति ?

(iii) कस्याः कणेषु वयम् ईश्वरदर्शनं कुर्मः ?

(iv) किं कुर्वन् आगन्तुकः पूजागृहं प्रविष्टः ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. $2\times2=4$

(i) राष्ट्रपतिमहोदयः आगन्तुकं कुत्र दृष्ट्वा प्रसन्नः ?

(ii) राजेन्द्रप्रसादमहोदयः आगन्तुकस्य कौतूहलं विज्ञाय तस्मै किं समबोधयत् ?

III. यथानिर्देशं उत्तरत ।
यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. $\frac{1}{2}\times4=2$

(i) 'प्राप्नुवन्ति' — अस्याः क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

(ii) 'मृत्पिण्डं दृष्ट्वा सोऽवन्दत' — अत्र 'स' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) 'भावम्' इति विशेष्यस्य किं विशेषणम् ?

(iv) 'चिह्नम्' — अस्य कः पर्यायः अत्र प्रयुक्तः ?

IV. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत ।
इस अनुच्छेद के लिए उपयुक्त शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।
Write a suitable title for this passage in Sanskrit. 2

खण्डः ख (Section B)
रचनात्मककार्यम् (रचनात्मक-कार्य)
Writing Skills

20 अंकाः

2. <u>पत्रलेखनम्</u>

भवान् आशुतोषः । भवतः मित्रं शुभम् ऊन-एकोनविंशतिवर्षीयां क्रिकेटप्रतियोगितां विजित्य आगतः । स्वानुभवान् वर्णयन् भवान् स्वपितरं प्रति पत्रं लिखति । तस्मिन् पत्रे विद्यमानानि रिक्तस्थानानि मञ्जूषापदसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखतु ।

आप आशुतोष हैं । आपका मित्र शुभम् उन्नीस वर्षों से पूर्व की क्रिकेट-प्रतियोगिता में विजयी होकर आया है । अपने अनुभवों का वर्णन करते हुए आप अपने पिता को पत्र लिख रहे हैं । उस पत्र के रिक्त स्थानों को मञ्जूषा के पदों की सहायता से पूरा कर पुनः लिखिए ।

You are Ashutosha. Your friend Shubham has come after winning his Under-Nineteen Cricket tournament. Describing your feelings you are writing a letter to your father. Fill up the blanks in the letter from the box given below and rewrite the same. $\frac{1}{2}\times10=5$

प्रतिभाविकासविद्यालयः,
इन्द्रप्रस्थम् ।
दिनांकः __________

प्रातः स्मरणीयाः (i) __________ ।

सादरं (ii) __________ ।

अत्र सर्वं कुशलम् । तत्रापि सर्वे (iii) __________ सन्तु इति श्रीपतिं 'विष्णुं' (iv) __________ । आनन्दप्रदः (v) __________ अस्ति यद् मम मित्रम् (vi) __________

ऊन-एकोनविंशतिवर्षीयां क्रिकेटप्रतियोगितायां (vii) __________ भूत्वा प्रतिनिवृत्तः । अतः अहं महान्तं (viii) ________ अनुभवामि । आशासे यत् स भूयो भूयः बह्वीः (ix) ________ विजेष्यते । भवानपि तस्मै वर्धापनपत्रं लिखतु ।

मातृचरणयोः साभिवादनं प्रणामाः, राधिकायै शुभाशिषः ।

भवतां (x) __________ ,

आशुतोषः ।

मञ्जूषा

प्रतियोगिताः, वशंवदः, पितृचरणाः, प्रार्थये, प्रणामाः, परितोषम्, विजयी, समाचारः, शुभम्, कुशलिनः ।

3. संवादलेखनम्

अधोलिखितं संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपदसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत :

निम्नलिखित संवाद को मञ्जूषा में प्रदत्त पदों की सहायता से पूरा करके पुनः लिखिए :

Complete the following dialogue with the help of the words given in the box and rewrite the same : *1×5=5*

रमा — लतिके ! तव दृष्ट्या दिल्लीनगरस्य छविः अद्यत्वे केन प्रतीयते ?

लतिका — मम विचारे तु (i) ______________________ एव ।

रमा — किम् त्वं कदापि तस्मिन् (ii) ______________________ ?

लतिका — अनेकशः (iii) ______________________ तु तेनैव प्रतिदिनं (iv) ______________________ गम्यते ।

रमा — लतिके ! अहमपि त्वया सह तस्मिन् यात्रां कर्तुमिच्छामि ।

लतिका — सखि ! द्वितीयशनिवासरे अवकाशे (v) ______________________ तेन प्रगतिक्षेत्रं गमिष्यावः ।

मञ्जूषा

मया, मैट्रोयानेन, अगच्छः, आवाम्, विद्यालयः ।

4. चित्रवर्णनम्

पञ्चसु संस्कृतवाक्येषु मञ्जूषापदसहायतया अधोलिखितं चित्रवर्णनं कुरुत :

पाँच संस्कृत वाक्यों में मञ्जूषा के शब्दों की सहायता से निम्नलिखित चित्र का वर्णन कीजिए :

Describe the following picture in **five** Sanskrit sentences with the help of the words given in the box : *2×5=10*

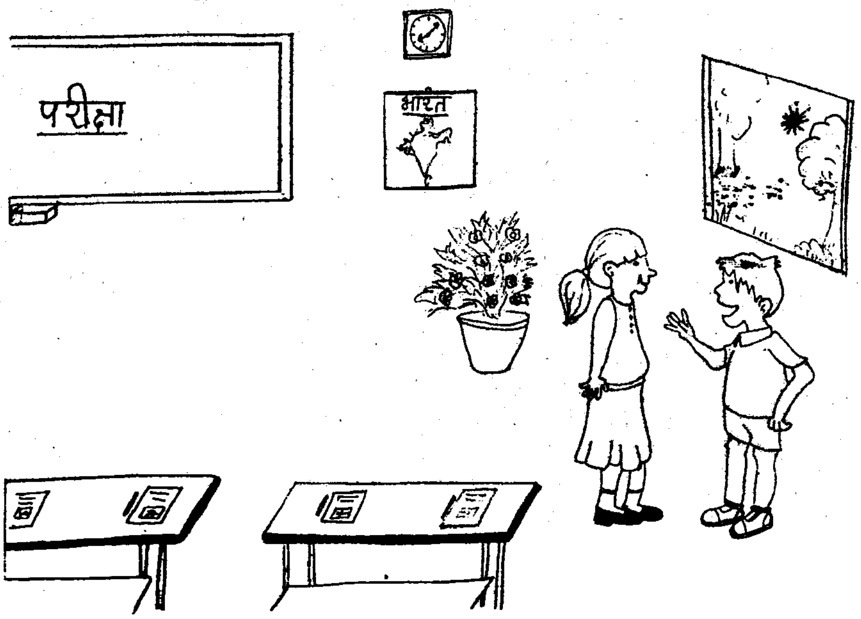

मञ्जूषा

छात्रः, परीक्षादिवसः, पुष्पपात्रम्, छात्रा, मञ्चौ, गवाक्षे, श्यामपटे, घटिकायन्त्रम्, तिष्ठतः, कुरुतः, भित्तौ, सपाद-अष्टवादनम्, प्रारम्भः, परीक्षायाः, दृश्यते ।

अथवा (OR)

केवलं प्रज्ञाचक्षुर्भ्यः (केवल नेत्रहीनों के लिए)

For Blind Candidates only

परीक्षायाः प्रारम्भात् पूर्वं छात्रः छात्रा च कं कं वार्तालापं कुरुतः ? अस्मिन् विषये मञ्जूषापदसहायतया पञ्चवाक्यानि संस्कृतेन लिखत ।

परीक्षा प्रारम्भ होने से पूर्व छात्र एवं छात्रा क्या-क्या बातें करते हैं ? इस विषय पर मञ्जूषा के पदों की सहायता से संस्कृत में पाँच वाक्य लिखिए ।

Write five sentences in Sanskrit about the conversation between a girl student and a boy student before the beginning of examination with the help of the words given in the box.

मञ्जूषा

परीक्षायाः, प्रारम्भः, संस्कृतविषयस्य, अस्मराम, पाठान्, अपठितस्य, पठितस्य, सज्जा, आशासे ।

खण्डः ग (Section C)
अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)
Applied Grammar

30 अंकाः

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा विधाय लिखत :
निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों में सन्धि अथवा सन्धिच्छेद करके लिखिए :

Rewrite the underlined words of the following sentences after joining or disjoining sandhis : *1×3=3*

(i) अदीयमानं निधनैक निष्ठम् ।

(ii) न कुर्यात् + अहितं कर्म ।

(iii) येन स विवेक इतीरितः ।

6. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु समासं विग्रहं वा कृत्वा लिखत :
निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित पदों में समास अथवा विग्रह करके लिखिए :

Compound or expound the underlined words of the following sentences and rewrite the same : *1×4=4*

(i) पाठतोऽप्यनभ्यासः ।

(ii) तन्मध्यतः कलशं गृहाभ्यन्तरे क्षिप्तवान् ।

(iii) अये ! कथं श्रीकृष्णार्जुनौ युधिष्ठिरश्च ।

(iv) ध्यानमग्नः स्थिता प्रज्ञा यस्य स इव तिष्ठामि ।

7. अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठान्तर्गतानां पदानां प्रकृतिप्रत्ययौ योजयित्वा लिखत :

नीचे लिखे वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत दिए गए पदों का प्रकृति-प्रत्यय जोड़कर लिखिए :

Rewrite the following sentences after joining suffixes to the roots or words given in the brackets : *1×5=5*

अथ (i) ________________ (व्रज् + शतृ) तौ बालकान् प्रेक्ष्य अवदताम् । मीनान् छलेन अधिगृह्य (ii) ________________ (क्रूर + तल्) भक्षयसि । अस्मिन् संसारे त्वया सदृशः (iii) ________________ (पराक्रम + इन्) नास्ति । अत्र अनेकानि (iv) ________________ (दृश् + अनीयर्) स्थलानि अपि सन्ति । का सुखदा साधुजन (v) ________________ (मैत्र + ङीप्) ।

8. अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि उचित-अव्ययपदैः मञ्जूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखत :

निम्नलिखित वाक्यों में रिक्त स्थानों की पूर्ति मञ्जूषा में दिए गए उचित अव्यय पदों से कीजिए :

Fill in the blanks in the following sentences with appropriate indeclinables given in the box : *1×5=5*

(i) यावत् अहम् अत्र तिष्ठामि ____________ मा गच्छ ।

(ii) सिंहस्य अभावे वने जीवाः ____________ भ्रमन्ति ।

(iii) ____________ कदापि कार्याणि न कुर्यात् ।

(iv) वर्षायाम् गृहाद् ____________ मा गच्छ ।

(v) अध्यापकः उद्याने छात्रम् अकथयत् ____________ भ्रम ।

मञ्जूषा

इतस्ततः, मा, तावत्, बहिः, सहसा ।

9. अधोलिखितसंवादे रिक्तस्थानानि वाच्यानुसारं पूरयित्वा लिखत :

निम्नलिखित संवाद में रिक्त स्थानों की वाच्यानुसार पूर्ति करके लिखिए :

Fill in the blanks in the following dialogue as per voice and rewrite the same : *1×3=3*

मोहनः — मालति ! किं त्वं प्रातःकाले योगाभ्यासं करोषि ?

मालती — मया योगाभ्यासः तु न (i) ____________ परमहं सूर्यनमस्कारं करोमि ।

मोहनः — सूर्यनमस्कारस्य को लाभः ?

मालती — एतेन अस्माकं बुद्धिः तीव्रा । (ii) ____________ ।

मोहनः — आम् ! अहं तु प्रातः एव गायत्रीमन्त्रम् अपि जपामि ।

मालती — (iii) ____________ अपि गायत्रीमन्त्रः जप्यते यतः तेन मनः परितुष्टं भवति ।

10. अधोलिखितायां समयसारिण्यां अङ्कानां स्थाने संस्कृतपदेषु समयम् लिखत :

निम्नलिखित समय सारिणी में अङ्कों के स्थान पर समय को संस्कृत शब्दों में लिखिए :

Indicate the time in Sanskrit words in place of figures in the following time-table :

<u>विद्यालये वार्षिकोत्सवस्य समयसारिणी</u> *1×4=4*

प्रातः (i) ____10.00____ वादने मुख्यातिथेः आगमनम् ।

प्रातः (ii) ____10.30____ मुख्यातिथेः स्वागतम् ।

प्रातः (iii) ____10.45____ प्रधानाचार्येण वार्षिक-विवरणपाठः । नाट्याभिनयः च ।

मध्याह्ने (iv) ____12.15____ छात्रैः राष्ट्रगानम् ।

11. अङ्कानां स्थाने संस्कृत-संख्यावाचक-विशेषणपदानि प्रयुज्य उत्तराणि लिखत ।

अङ्कों के स्थान पर संस्कृत संख्यावाचक विशेषण शब्दों का प्रयोग करते हुए उत्तर लिखिए ।

Replace numerals with Sanskrit numerical adjectives in the following sentences. $\frac{1}{2}$×4=2

विद्यालये दशमकक्षायां (i) ___(97)___ छात्राः संस्कृतविषये उत्तीर्णाः । तेषु (ii) ___(54)___ बालिकाः सन्ति । प्रथमे (iii) ___(4)___ बालिकाः (iv) ___(3)___ बालकाः च संस्कृत-अकादम्याः छात्रवृत्ति लब्धवन्तः ।

12. अधोलिखितवाक्यानि संशोध्य पुनः लिखत :

अधोलिखित वाक्यों को संशोधन करके पुनः लिखिए :

Correct and rewrite the following sentences : *1×4=4*

(i) वृक्षे <u>चतस्रः</u> फलानि सन्ति ।

(ii) <u>द्वे</u> बालकौ पठतः ।

(iii) वयं श्वः प्रदर्शनीं <u>गच्छामः</u> ।

(iv) ते अद्य भोजनं <u>करिष्यावः</u> ।

खण्डः घ (Section D)
पठित-अवबोधनम् (पठित-अवबोधन)
Reading Comprehension

35 अंकाः

13. अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि लिखत :

निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश और नाट्यांश को पढ़कर प्रदत्त प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

Read the following prose, poetry and drama passages and answer the given questions :

(अ) गद्यांशः

राजा उवाच — भगवन् ! भवन्मनोरथं पूरयित्वा आत्मानम् अनुगृहीतं कर्तुम् इच्छामि । आदिश्यताम् — किं करवाणि ? विप्रः उवाच — यदि भवान् प्रीतः तदा त्वत्तः एकस्य चक्षुषः दानम् इच्छामि, येन मम लोकयात्रा निर्बाधा भवेत् । तत् श्रुत्वा राजा अचिन्तयत् — "लोके चक्षुर्दानं दुष्करमेव । नूनम् ईदृशं दानम् इच्छन् अयं याचकः केनापि प्रेरितः स्यात् । अथवा भवतु नाम । किं बहु चिन्तनेन ?" इति विचार्य राजा अभाषत — 'भो मित्र ! किमेकेन चक्षुषा ? अहं भवते चक्षुर्द्वयमेव प्रयच्छामि ।'

प्रश्नाः

I. **एकपदेन उत्तरत ।**
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2}\times4=2$

(i) राजा आत्मानं कीदृशं कर्तुमिच्छति ?

(ii) विप्रस्य का निर्बाधा स्यात् ?

(iii) लोके किं दुष्करम् ?

(iv) राजा कस्मै चक्षुर्द्वयम् अयच्छत् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. $1\times1=1$

राजा विप्रम् किम् अभाषत ?

III. यथानिर्देशं उत्तरत ।
यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. $\frac{1}{2}\times4=2$

(i) 'प्रसन्नः' — अस्य समानार्थकं पदं किम् ?

(ii) 'भवेत्' — अस्याः क्रियायाः कर्तृपदं लिखत ।

(iii) 'एकेन' — अस्य विशेष्यं किम् ?

(iv) 'परम्' — अस्य विलोमपदं किम् ?

(आ) पद्यांशः

त्यक्त्वा धर्मप्रदां वाचं परुषां योऽभ्युदीरयेत् ।
परित्यज्य फलं पक्वं भुङ्क्तेऽपक्वं विमूढधीः ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $1\times2=2$

(i) अपक्वं फलं कः भुङ्क्ते ?

(ii) धर्मप्रदां वाचं त्यक्त्वा काम् अभ्युदीरयेत् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. $1\times1=1$

विमूढधीः कीदृशं फलं परित्यज्य अपक्वं भुङ्क्ते ?

III. यथानिर्देशं उत्तरत ।
यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. $\frac{1}{2}\times4=2$

(i) अस्मिन श्लोके किं पदम् अन्यस्य विलोमम् ?

(ii) 'भुङ्क्ते' — अस्याः क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

(iii) अस्मिन् श्लोके किं पदम् अन्यस्य पर्यायः ?

(iv) 'धर्मप्रदाम्' — अस्य विशेष्यं किम् ?

(इ) नाट्यांशः

पर्यटनाधिकारी — आम् ! एतत् दिवांग-उपत्यकामण्डले स्थितं भीष्मकनगरदुर्गम् । अस्य अवशेषाः तु आर्य-कलासंस्कृति-सम्पदः परिचायकाः । अधुना इदं चित्रं पश्यत ।

शैलेशः — अहं जानामि इदं स्थानम् । इदं तु 'तवाङ्गगोम्पा' इति प्रसिद्धः मठः ।

पर्यटनाधिकारी — सम्यक् अभिज्ञातम् । मनोहरे सुरम्ये 'तवाङ्ग' इति स्थले राजते अयं बौद्धमठः । पञ्चशतानां बौद्धभिक्षूणां निवासयोग्या स्थली इयम् । लौहितजनपदे अपि अनेकबौद्धविहाराः सन्ति ।

नीलिमा — मान्यवर ! मया अस्य प्रदेशस्य परशुरामकुण्डम् इति दर्शनीयस्थलविषये अपि पठितम् ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. *$\frac{1}{2}\times4=2$*

(i) दिवांग-उपत्यकामण्डले किं स्थितम् ?

(ii) प्रसिद्धमठस्य किं नाम ?

(iii) अनेक बौद्धविहाराः कुत्र सन्ति ?

(iv) नीलिमया किं नाम्नः दर्शनीयस्थलस्य विषये पठितम् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. *$1\times1=1$*

इयं स्थली केषां निवासयोग्या ?

III. यथानिर्देशं उत्तरत ।
यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. *$\frac{1}{2}\times4=2$*

(i) 'उचितम्' — अस्य कः पर्यायः ?

(ii) 'मनोहरे' — अस्य विशेष्यं किम् ?

(iii) 'जानामि' — अस्याः क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

(iv) 'स्थली' — अस्याः किं विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम् ?

14. अधोलिखितपद्यद्वयस्य भावार्थम् उपयुक्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत :

निम्नलिखित दोनों पद्यों के भावार्थों को उपयुक्त शब्दों से पूरा करके पुनः लिखिए :

Rewrite the following explanations of the two verses after completing them with appropriate words : *3+3=6*

(अ) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः ।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः ।

भावार्थः

विद्वांसः व्यावहारिक जीवनस्य (i) ____________ कथयन्ति यत् (ii) ____________ मानवस्य मुख्यः धर्मः अस्ति । अतः प्राणानाम् अपेक्षया अपि मानवः (iii) ____________ रक्षेत् ।

(आ) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥

भावार्थः

अस्मिन् श्लोके एकं मित्रम् अपरम् उपदिशति — यथा एकः कलशः (i) ____________ जलबिन्दूनां पतनेन पूर्णः भवति तथा (ii) ______________ एव सर्वासां विद्यानां प्राप्तौ (iii) ____________ लाभे च मुख्यं कारणं भवति ।

15. अधोलिखितपद्यद्वयस्य अन्वययोः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत :

निम्नलिखित दोनों पद्यों के अन्वयों में रिक्त स्थानों को भरकर पुनः लिखिए :

Complete and rewrite the prose-order-renderings of the following two verses : $1\frac{1}{2}+1\frac{1}{2}=3$

(अ) न तथा शीतलसलिलं न चन्दनरसो न शीतला छाया ।
प्रह्लादयति च पुरुषं यथा मधुरभाषिणी वाणी ॥

अन्वयः

न शीतलसलिलं न (i) ____________ न शीतला छाया पुरुषं (ii) ____________ प्रह्लादयति यथा (iii) ____________ वाणी ।

(आ) प्रार्थितं ते मया चक्रं देवदानवपूजितम् ।
अजेयः स्यामिति विभो ! सत्यमेतद् ब्रवीमि ते ॥

अन्वयः

विभो ! (i) ____________ स्याम् इति मया देवदानवपूजितम् (ii) ____________ ते प्रार्थितम् । एतत् ते (iii) ____________ ब्रवीमि ।

16. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।

रेखाङ्कित पदों के आधार पर प्रश्न-निर्माण कीजिए ।

Frame questions on the basis of the underlined words. *1×4=4*

(i) अन्यस्मिन् अहनि स मेषो महानसं प्रविशति ।

(ii) तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सदुष्करम् ।

(iii) मम पिच्छानाम् अपूर्वं सौन्दर्यम् ।

(iv) कियती प्राचीना इयं सृष्टिः ?

17. घटनाक्रमानुसारम् अधोलिखितवाक्यानि पुनः लिखत :

घटनाक्रम के अनुसार निम्नलिखित वाक्यों को पुनः लिखिए :

Rewrite the following sentences in their sequential order : $\frac{1}{2}\times 8=4$

(i) अरे यस्य गृहस्योपरि अहम् आलपामि, जनाः प्रियस्य आगमनसङ्केतं मत्वा प्रसीदन्ति ।

(ii) अस्माकम् ऐक्यं तु जगत्प्रसिद्धम् ।

(iii) अहम् तु एतादृशः सत्यवादी यत् मातरः शिशून् कथयन्ति ।

(iv) सर्वथा जागरूकोऽहं छात्राणां कृते आदर्शः ।

(v) अहो अज्ञानं भवत्याः ।

(vi) अनृतं वदसि चेत् काकः दशेत् ।

(vii) किं भवद्भिः श्रुतं काकचेष्टा बकध्यानम् इति ?

(viii) राजहंसी काकं कथयति – त्वं तु कटु क्वणसि ।

18. प्रसङ्गानुसारं शुद्धम् अर्थं चित्वा लिखत ।

प्रसंग के अनुसार शुद्ध अर्थ को चुनकर लिखिए ।

Select and write the meaning of the words which are appropriate to the context. *1×3=3*

(क) न्याय्ये पथि दृष्टादृष्टलाभाढ्ये ।

(i) मार्गे

(ii) शयने

(iii) रात्रौ

(ख) यः सोढुं प्राक् शरीरविमोक्षणात् ।

(i) पूर्वं

(ii) पश्चात्

(iii) अन्ते

(ग) स सव्येन पाणिना चक्रं गृहीतवान् ।

(i) दक्षिणेन

(ii) पूर्वेण

(iii) वामेन